

Justis- og beredskapsdepartementet,
Lovavdelingen,
Postboks 8005, Dep.
0030 Oslo

RETTSPOLITISK FORENING
stiftet 1974

Oslo, 16. juni 2013

HØRINGSUTTALELSE FRA RETTSPOLITISK FORENING - ENDRINGER I STRAFFELOVEN 1902 OG STRAFFELOVEN 2005

Rettspolitisk forening (Rpf) er en uavhengig forening bestående av jurister, juridiske studenter og andre interesserte. Rpf arbeider blant annet for å forsvare rettsstatlige verdier og å bedre den rettslige situasjonen for sosialt vanskeligstilte grupper.

Vi takker for at vi er vist tillit som høringsinstans, og ønsker å uttale oss om enkelte av forslagene i høringsnotatet. Vi har konsentrert oss om de, etter vår vurdering, prinsipielt viktigste forslagene. Det presiseres at vi ikke har tatt stilling til de øvrige forslagene i høringsnotatet.

Vi fikk i e-post fra Fredrik Bøckman Finstad den 10. mai utsatt frist til 17. juni for å uttale oss.

Utforming av gjerningsbeskrivelsen i voldtektsbestemmelsen – ny § 192 (1) bokstav d

Departementet har bedt om høringsinstansenes syn på om det er behov for å supplere gjeldende straffebestemmelser mot seksuelle overgrep for å fange opp alle tilfeller av ufrivillig seksuell kontakt. Dersom gjerningsbeskrivelsen i voldtektsbestemmelsen skal endres, mener departementet at det bør gjøres ved at det legges til en ny bokstav d i straffeloven av 1902 § 192 første ledd.

Rettspolitisk forening støtter ikke dette forslaget.

Vi har merket oss departementets antagelse om at gjeldende straffelovgivning allerede dekker de fleste tilfeller av ufrivillig seksuell omgang. Foreningen stiller derfor spørsmål ved endringens nødvendighet. Etter Rpfs mening er det mulig at selv denne språkbruken ("de fleste") er i svakeste laget, og kan åpne for ubegrunnede antagelser om at det er hull i lovgivningen. Når det verken er vist til tenkte eller reelle eksempler hvor ufrivillig seksuell omgang har ført til eller vil føre til frifinnelse eller henleggelse, finner Rpf det betenkelig med en lovendring som den skisserte.

Selv om departementet ikke har funnet eksempler der den foreslåtte utvidelsen vil ha betydning, innebærer den skisserte endringen en markant utvidelse av lovens ordlyd. Dette

åpner for endringer i rettstilstanden som man i dag ikke har oversikt over. En ny bokstav d kan derfor innebære enorme utilsiktede konsekvenser for enkeltindivider.

Foreningen er inneforstått med at bevissituasjonen i mange slike saker er vanskelig. Dette er problematisk. At det er relativt sett få domfellelser kan være en av årsakene til at nettopp voldtekt har fått et relativt stort politisk fokus. Det er allikevel prinsipielt betenkelig å utvide de objektive vilkårene for straff, slik at nye forhold omfattes, dersom det man egentlig skulle ønske er at forhold som allerede omfattes av dagens ordlyd skal ende med frifinnelse på grunn av bevissituasjonen.

Noe annet som er problematisk er at ikke alt som utgjør voldtekt i lovens forstand alltid oppfattes som det i dagligtalen. Dette gjelder blant annet ufrivillig seksuell kontakt i parforhold, jf. undersøkelsen av Ipsos MMI utført for Amnesty International Norge. Rettspolitisk forening mener imidlertid at slike oppfatninger i befolkningen ikke kan begrunne en lovendring som den skisserte, men at de i stedet bør motvirkes gjennom opplysningsarbeid. En lovendring er ikke nødvendig for å straffe de aktuelle forholdene. Å utvide voldtektsbegrepet med denne begrunnelse vil etter vårt syn være en svært problematisk og misforstått måte å forsøke å endre samfunnsoppfatningene på.

Gjennomføring av barnets alder som objektivt straffbarhetsvilkår i saker om seksuelle overgrep

Departementet etterspør høringsinstansenes syn på om barnets alder bør gjennomføres som objektivt straffbarhetsvilkår etter strl. § 195.

Rpf er uenig i forslaget, og mener det er betenkelig av flere grunner.

Rpf er godt kjent med den spesielle forhistorien til dagens rettsstilling. Avvisningssaken G mot Storbritannia innebærer at Høyesterett tolket EMK uriktig i Rt-2005-833 da de fant at det objektive straffbarhetsvilkåret i S 195 var konvensjonsstridig. Vi vil imidlertid peke på at store deler av argumentasjonen i Rt-2005-833 er god, og kan anvendes også utenfor en EMK-kontekst. Det kommer klart frem at både flertallet og mindretallet i Høyesterett fant at § 195 var prinsipielt betenkelig og uheldig. Flertallet fant at det objektive straffbarhetsvilkåret var et uproporsjonalt tiltak for å avhjelpe de særlige problemene i saker om overgrep mot barn under 14 år. Dette bør man ta med seg i den videre politiske vurderingen. Det nevnes for ordens skyld at EMD ikke foretok noen proporsjonalitetsvurdering i G mot Storbritannia. Denne kjennelsen kan derfor ikke tas til inntekt for at objektivisering av alder som straffbarhetsvilkår er en heldig løsning.

Foreningen anser forslaget som prinsipielt betenkelig. Utgangspunktet må være at tiltalte må ha utvist subjektiv skyld for å straffes. Dersom det ikke foreligger noen form for skyld,

kan den siktede per definisjon ikke klandres for sine handlinger. I så alvorlige saker som overgrep mot barn under 14 år bør retten slå fast om tiltalte er å klandre eller ikke. I motsatt fall kan domfelte i ettertid anføre at han eller hun handlet tilstrekkelig aktsomt, uten at samfunnet kan imøtegå dette på en adekvat måte.

Objektive straffbarhetsvilkår medfører videre i realiteten en omgåelse av bevisbyrdereglene. Dette kan føre til domfellelser ved mindre straffverdige forhold. Det minnes om at barnets alder er det eneste forhold som gjør den aktuelle handlingen klanderverdig. Det er betenkelig at man har fjernet en helt sentral rettsikkerhetsgaranti for dette vilkåret.

Foreningen ser motargumentene om å beskytte barns seksuelle integritet og anser dette som et tungtveiende hensyn. Hensynet kan imidlertid bli tilstrekkelig ivaretatt på andre måter. En skyldvurdering tilsvarende den i strl. § 196 vil i de langt fleste tilfeller føre til at siktede blir dømt. Skyldterskelen i § 196 er så streng at det skal mye til før en tiltalt vil gå fri. Rpf er ikke kjent med at skyldkravet i § 196 har vært problematisk for overgrep mot barn under 16 år. Videre skal det legges til at en tilstrekkelig aktsom tro på at barnet er over 14 år, ikke også innebærer aktsom god tro om at barnet er over 16 år. Dersom man i helt spesielle saker må frifinne etter § 195, vil man altså høyst sannsynlig uansett kunne dømme etter § 196. Slikt sett vil hensynene om barnets seksuelle integritet være i varetatt, selv om man ikke gjeninnfører barnets alder som objektivt straffbarhetsvilkår i § 195.

Det vil etter foreningens syn heller ikke være grunn til å legge om påtalepraksis siden 2005.

Foreldelse av straffansvar for drap og seksuelle overgrep mot barn under 16 år.

I høringsnotatet etterspør departementet høringsinstansenes syn på om drap og seksuelle overgrep mot barn under 16 år bør unntas fra foreldelse. Herunder etterspørres instansenes vurdering av hvilken vekt hensynene som taler for foreldelse av straffeansvar bør ha.

Rettspolitisk forening støtter ikke disse forslagene.

Departementet peker selv på hensynet til å forhindre justisovergrep. Dette må veie tungt i vurderingen. At påtalemyndigheten på enkelte områder har fått bedre etterforskningsmetoder, bl.a. ved DNA-analyse, kompenserer ikke for at andre typer bevis svekkes. Disse andre bevisene vil fortsatt gå inn som en del av vurderingsgrunnlaget til påtalemyndigheter og domstoler, og kan medføre feilaktige avgjørelser.

Rettspolitisk forening mener imidlertid at de prinsipielle betenkelighetene ved at straffeansvar ikke skal foreldes er vel så viktige. Utgangspunktet for diskusjonen må være at det er straffen som skal begrunnes, ikke friheten. Straffens begrunnelse blir sterkt svekket ettersom tiden går. Både de allmennpreventive og de individualpreventive hensynene som

berettiger at samfunnet straffer mister mye av sin vekt. Det må derfor eventuelt være andre hensyn begrunner straff etter så lang tid som 25 år. Rettspolitisk forening kan ikke se noen annen begrunnelse som er tilstrekkelig.

I media har justisminister Grete Faremo trukket frem allmennhetens rettsfølelse som begrunnelse for at foreldelsesfristen bør fjernes. Det er imidlertid ikke foretatt noen konkretisering av hva denne skal gå ut på og hvordan rettsfølelsen vil bli krenket. For å vektlegge et slikt argument, bør det stilles krav om et visst kunnskapsnivå om straffen og dens begrunnelse. Under disse forutsetningene er det langt fra åpenbart at rettsfølelsen blir krenket. En eventuell manglende forståelse for foreldelsesinstituttet bør derfor i første omgang forsøkes avhjulpet gjennom informasjon om begrunnelsen. Det vises videre til Johs. Andenæs: Alminnelig strafferett (5. utgave, 2004, 4. opplag, 2010) side 81:

"Folkets dom' kan bygge på vanetenkning, manglende innsikt eller oppagiterte affekter. Lovgivningsmakten har sitt ansvar, domstolene med Høyesterett i spissen sitt. De må bygge på sine egne vurderinger. Hva de antar om oppfatningen hos folk flest, kan være et moment ved vurderingen, men heller ikke mer.

Rettspolitisk forening vil sterkt advare mot en utvikling der man gradvis går bort fra prevensjon og samfunnsmessige behov som begrunnelse for utforming av straffepleien. De senere årene har vi opplevd en utvikling der man stadig legger større vekt på hevnmotiver i utformingen av og debatten omkring strafferettspleien. Forslaget om å fjerne foreldelsesfristen for straffansvar kan ses på som nok et skritt i denne retning. Det er etter Rpf's syn uforståelig å ta slike skritt uten en prinsipiell debatt i forkant.

Man bør videre være forsiktig med å la det at folkemord, forbrytelser mot menneskeheten og krigsforbrytelser er unntatt fra foreldelse, skape en presedens som senker terskelen for å fjerne foreldelse av straffansvar for andre forbrytelser. I disse sakene gjør det seg gjeldende særlige hensyn med tanke på muligheten til å straffeforfølge handlingene, noe departementet selv er inne på i høringsnotatet. Disse hensynene gjør seg ikke gjeldende for drap og overgrep mot barn under 18 år. I tillegg minnes det om at unntaket fra foreldelse for de førstnevnte forbrytelsene i stor grad skyldes Norges internasjonale forpliktelser. Rettspolitisk forening mener at Norge bør holde fast ved den norske rettstradisjon, og at unntak fra denne tradisjon på grunn av internasjonale forpliktelser ikke bør gå lenger enn nødvendig. Dette gjelder særlig når den norske tradisjon er så godt fundamentert og begrunnet.

Dersom regjeringen går inn for å fjerne foreldelse av straffeansvar, bør man gjøre unntak for unge lovbrøyttere. De individualpreventive hensynene vil være særlig svekket i disse sakene.

Videre går vi imot at forslaget, dersom det blir vedtatt, skal få anvendelse på alle allerede utførte straffbare forhold som enda ikke er foreldet. Dette vil ha fremtredende elementer av tilbakevirkning av lovgivning til skade for gjerningspersonen. Dette er prinsipielt sett betenkelig, uavhengig av spørsmålet om GrL § 97 vil bli overtrådt.

Utvidelse av minstetid og tidsramme ved dom på forvaring for forbrytelser med strafferamme på fengsel i inntil 30 år

Departementet ber om høringsinstansenes syn på om man bør utvide minstetiden for forvaring fra 10 år til 21 år i strl. § 39 e andre ledd, samt utvide tidsrammen ved dom på forvaring for forbrytelser med strafferamme på fengsel i inntil 30 år fra 21 år til 30 år i strl. § 39 første ledd.

Rettspolitisk forening mener at det ikke er nødvendig å utvide minstetiden og tidsrammen ved dom på forvaring.

Forvaring er en tidsubestemt straff, hvilket medfører at tidsrammen kan forlenges dersom det ved tidsrammens utløp fortsatt vurderes at det fremdeles foreligger fare for gjentakelse av alvorlige straffbare handlinger. Det ligger derfor i forvaringsinstituttets natur at det ikke er noen praktisk begrunnelse for å øke tidsrammen for forvaring.

Likeledes kan forvaringsdømte nektes prøveløslatelse ved utholdt minstetid. Det er overhodet ingen automatikk i at forvaringsfanger besluttes prøveløslatt ved minstetid. Tvert imot behandles prøveløslatelsessakene svært grundig og av flere instanser, herunder fengselsvesenets lokale og regionale nivåer, statsadvokatembetet og domstolene. Dermed synes det heller ikke å være grunnlag for å øke rammen for maksimal minstetid.

Forvaring er en så inngripende soningsform at rettssikkerhetsmessige hensyn bør tilsi at forvaringsdømte med svært lange dommer bør ha anledning til å få prøvet forvaringsspørsmålet for domstolen i god tid før tidsrammens utløp. Det er også viktig at denne prøvingsmuligheten ikke inntreffer altfor sent i domsforløpet. Derfor bør ikke rammen for minstetid økes.

Et moment som ikke synes å være nevnt av departementet er hvilke konsekvenser forslaget vil få for f.eks. permisjonstid.

Etter forvaringsforskriften § 11 kan forvaringsdømte først innvilges permisjon etter at 2/3 av minstetiden er utholdt. Dette er i motsetning til ordinære straffedømte, som kan innvilges permisjon etter at 1/3 av dommen er gjennomført. For ordinære domfelte vil permisjonstiden uansett være maksimalt 4 år. Denne fireårsregelen gjelder imidlertid ikke for forvaringsfangene.

I praksis medfører dette at forvaringsfanger allerede i dag må sone betydelig lenger i lukket fengsel før de får anledning til å gjennomføre permisjoner. Dette er svært betenkelig, da man i utgangspunktet kan anta at forvaringsfanger har et minst like stort rehabiliterings- og tilbakeføringsbehov som andre fanger.

Dersom departementets forslag får gjennomslag, og det ikke gjøres endringer i forvaringsforskriften § 11, står vi overfor en situasjon der en forvaringsfange med 14 års minstetid må sone minst 9,3 år før han/hun kan søke permisjon. En forvaringsfange med minstetid på 21 år må tilsvarende sone minst 14 år før permisjon er aktuelt. Det vil etter Rettspolitisk forenings syn være svært uheldig å forlenge perioden før forvaringsfanger oppnår ytterligere permisjonstid.

Det er i seg selv betenkelig at så inngripende følger av departementets forslag ikke omtales i høringsnotatet. Rettspolitisk forening ber om at det blir foretatt en grundig redegjørelse for alle sidene ved forslaget før det behandles videre.

Avslutning

Avslutningsvis bemerkes det at justisminister Grete Faremo har uttalt seg til mediene angående flere av forslagene, uten å nevne de alvorlige og prinsipielle betenkelighetene som fremgår både av høringsnotatet og i flere høringsuttalelser, herunder denne. Dette kan medføre at det på unyansert grunnlag formes en opinion i tråd med justisministerens uttalelser. Konsekvensen er at det blir vanskeligere å ta hensyn til de innvendinger som fremkommer under høringsrunden. Dette er beklagelig.

På den andre siden berømmer Rpf at departementet prioriterte hensynet til en forsvarlig saksbehandling i et så prinsipielt viktig og betent spørsmål, og ikke arbeidet for en fjerning av foreldelsesfristen etter benkeforslag i Stortinget den 13. juni.

Eventuelle spørsmål kan rettes til Christian Hagen Tønsberg, som kan nås på tlf. 41 411 475 eller e-post styret@rpf.no.

Med vennlig hilsen,
for Rettspolitisk forening

Marit Lomundal Sæther
Styremedlem